ՄԱՅՐ ԴԻՒԱՆ

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆՑ ՎԵՆԵՏԿՈՅ - Ի Ս. ՂԱԶԱՐ

(Շար. տես Բազմ. 1922 էջ 286)

Լ.

Թէ՛ քաղաքական և թէ հայ եկեղեցական պատմութեան մասին հետաքրքրական անցքեր կը պարունակէ Վարդերեսեան Հ. Միքայէլ Վ. Ներաստացւոյ հետևեալ նամակը։

Վերապատուելագունեղի տեսան տեսան Աբբայ Հօրդ իմոյ Մխիթարայ
Աստուածաբանութեան վարդապետի որդիական պատկառանօք
և համբուրմամբ սուրբ ալոյդ, ողջոյն։

. . . աղայ Մանուէլն Շէհրիմանեան.. խնդրեաց զոմանս գրեանս, որ է եղբայր աղայ Աստուածատրին, որ եկեալ է աստ ընդ հրեշտակի աղուանից իշխանին, որ է իբր խորհրդական և առաջնորդ նորին, որդին ևս ընդ իւր է՝ աղայ սահրատ կոչեցեալ։ Ունէր զդիտաւորութիւն ուղարկել զնա այդր առ եղբայրն իւր, բայց տակաւին անորոշ է վասն ոմանց նկատմանց ի կողմանէ տաճկին, թերևս զհրաման առեալ ուղարկիցէ։ Եասախ-ճիով չրջի հետիոտս. բնաւն չորս հինգ հայ կան ընդ հրեշտակին. մինն իբրև թարգման, միւսն իբրև խորհրդական, և այլք իբրև ստորագրեալք նոցին. Գ կամ Դ անգամ աղայ Մանուէլն պուլուշմիշ եղաւ մատանւոյն, կարի ծանր թուեցաւ տաճկաց վասն հայոց այսոցիկ. և ի մէջ նամէին զմեծամեծս բարբառեալ էր տիրոջն չօշ քաղաքի. կայսր անուանեալ է՝ զինքն. ճշմարիտ թուրք զինքն անուանեալ է. ի բաց կալ ստիպէ ի թագաւորութենէն յայնմանէ և զառեցեալն թողուլ։ Ասացեալ է թէ ոչ յայժմ ինձ կամեցեալ է թագաւորել այնմ բովանդակ աշխարհի, որովհետև առի զթաղթն և ունի կենդանի առ ինքն զչահն. և զայլս բազումս ասեն։ Վասն որոց սոքա խորհուրդ արարեալք՝ կարգացողքն վճիռ ետուն պատերազմել ընդ նմա. յաղագս որոյ սկսան զզօրս առաքել օր ըստ օրէ, սկսեալ յօրէ բարեկենդանի կիրակէին։ Անատօլու զմեծ նեղութիւն ունին ստորագրեալքն։...

. . Կարապետ Վ. Գաղատիու առաջնորդն եղև կաթուղիկոս յառաջին կիրակի աղուհացից ի յերկոտասան եպիսկոպոսաց յեկեղեցին Աստուածածնայ, յերեք ժամու գիշերուն սկսան, մինչև էանց կէս գիշեր։ Հրամայեցաւ ծոմաւթակ լինել և գինի ըմպել, և բաց պատարագ առնել ի նոյն եկեղեցի, և այս ինն օր։ Յետ երից աւուրց զպատրիարգն արար եպիսկոպոս, և այլք եպիսկոպոսունք յայլս եկեղեցիս՝ զքահանայս, զսարկաւագունս, և զդպիրս յոլովս ձեռնադրեցին։ Եւ ի յիւրաքանչիւրս զնզովս արտաբերեցին ընդդէմ առիւծ[1] հայրապետին և ժողովու նորին. բայց ի ձեռնադրութեան կաթուղի-

1. Léon = առիւծ։

digitised by A.R.A.R.@

կոսութեան երկպառակէ բանն։ Նաեւ պատրիարգն յաւուր ձեռնադրութեան կաթողիկոսին ծանուցումն արար, թէ ով որ յաւուր այսմիկ խոստովանի և հաղորդի՝ ամենից մեղաց թողութիւն առնու, թերեւս գիտակ է, որպէս ի կացուցման ծայրագոյն քահանայապետի՝ լինի լիակատար ներողութիւն։ Նաև երկու հայ գերի ախչկունք անկեալ առ ոտս կաթուղիկոսին վասն ազատութեան՝ ծանուցումն արար ասելով. Ով որ ազատէ զսոսա և արասցէ իւր կին՝ տաց հրաման զի ի չաբաթու աղուհացիցս պսակեսցեն զնոսա։ . . .

Մնամ պատրաստական, Նուաստ ծառայ ամենայնի
Գերյարգութեան քում

Գրեցաւ ի թուոյ Փրկչին 1726ին։
Մարտի 23, ըստ նորոյ հաշուին.
զիր վեցերորդ ի Կոստանդինուպօլսոյ

Հայր Մխայէլ Վ. Սեբաստացի

ԼԱ.

Բաց ի Նորագոյն տեղեկութենէ մը՝ զոր կու տայ իր մասին Յովնան եպիսկոպոս՝ խորհրդաւոր հարցումներ մ'ունի այս անգամ առ Մխիթար Աբբահայր։

Գերարգելոյ և գերիմաստի տեառն տեառն
Մխիթարայ Աբբայի

. . . արդ սուրբ Օնոփրիոսի թաղէն չուեալ, եկի առ գօլէճն Փոնթէսիսթու՝ հանդերձ տէր Օհանիւն, և փոքրաւորիւ միով, այսօր է օր է, որ բնակիմ աստ ընդ հասարակութեան։ Գիտեմ որ այժմ զտանիս ներ զբաղմանց չինաւածոյն, տացէ տէր զերջանիկ վերջաւորումն, սակայն չնորհ առնես, և միջնորդիւ միով տեղեկանայցես թէ յոյնք՝ նոր ձեռնադրեալ եպիսկոպոսացն զորպիսի վկայականս տան, ի վերայ թղթի գրեն, թէ մագաղաթի. կնիքն ի վերայ նորա՞ է իբրև զմերն, թէ ի վերայ զուգունի հանգոյն լաթինացւոց. Տէկիրմէն ատասին, որ կոչի միւոյ, լոկ եպիսկոպոսարան է՝ թէ մէթրոփոլիթան է։ Փութով տեղեկացեալ զիսկն՝ գրեսցես ինձ, զի ներ խօսակցութեան վիճաբանողաց մինն՝ խնդրեաց յինէն խորհրդաբար իմանալ զվերոգրեալն և յոյժ թախանձեաց, որ հարկաւորեցայ գրել, զայս առաւել կարես իմանալ ի ուղղափառ եպիսկոպոսէ նոցին՝ որ ի վանքն մեր պատարագեաց. կամ ի այլոց՝ որպէս և հաճիս, վասն զի են և գոն բազումք ի տեղւոջդ՝ որք գիտեն յոյժ բարեպէս։ . . .

Գերարգելութեան քում նուաստ ծառայ

1736 ի գօլէճն
Փոնթէսիսթու
Մայիսի 18

Յովնան Եպս. Սեպաստիոյ

ԼԲ.

Կարդալով հետեւեալը՝ միակ խորհրդածութիւննիս պիտի ըլլայ՝ թէ անցեալը իրական ապացոյց մ'է որ կը յորդորէ չհաւատալ բնաւ ամուլ խոստումներու՝ մինչև անոնց իրականութիւնը։

digitised by A.R.A.R.@

Վերապատուելագունեղի տեառն տեառն Աբրայ Հօրն մերոյ
Մխիթարայ Աստուածաբանութեան վարդապետի
և այլոց մերայնոց բնաւիցն

1726 *Յուլիսի* 1. *ի Կոստանդնուպոլիս*

. . . Մեծ վրէժխնդրութիւն գոյ աստ ի Ստամպօլ Էֆէնտիսուն վասն զգեստուց և մուճակաց հայոց և յունաց և կանանց, զի բազմաց կանանց հրապարակաբար ի ճանապարհի զթարփոշն հատին, և զօձիս վերարկուացն, զդեղին մուճակ հագանիլն արգիլեցին, թէև իցէին ի ներքոյ դրօշակի այլոց ազգաց. և այս ամենայն վարկանի պատճառեցեալ գոլ ի յաւերմանէ զօրաց տաճկաց ի հայոց, թէպէտ ոչ գոյ ձայն և խօսք զայսմանէ յայտնի։ Նաև արար ի վերայ ձիանց բեռնակրաց զսլագունս ի վերայ սէմէրից, զի մի նստիցին յետոյ տեարք ի վերայ նոցին, մինչ թափիցեն զբեռինս, այլ հանգիցին, և տեարք հետիոտս գնայցեն։ Նաև օր աւուր նոր ինչ արտակայանայ, և գոյ ձայն թէ կանայք հայոց և յունաց զսեաւ մազլ ֆէրէճէ զգեցուցանելոց են, Աստուած վերջ բարի տայցէ։ Ի յանատօլու մեծ խառնակութիւն և աւերումն գոյ ի բազում տեղիս, թէ պատճառաւ քննութեան ուղղափառութեան և թէ պատճառաւ զօրաց անօրինաց անցաւորաց։...

Հայր Միքայէլ Վ. Սեբաստացի

ԼԳ.

Ժամանակի մը անգութ հունձքն է՝ զոր կը նկարագրէ Հ. Միքայէլ Վ. Սեբաստացի այսպէս.

Վերապատուելագունեղի տեառն տեառն Մխիթարայ
Աստուածաբանութեան Վարդապետի, Աբբայ Հօրդ մերում

. . . լուաք թէ նաւերն հասեալ են ի Պօղչա ատան. թուի թէ ոչ գայ ի ներս հրեշտակն վասն երկիւղի մահուան. բարւոք լինէր թէ մերայինք ևս ոչ գայցէին. զի կարի սաստիկ է և երկարատև եղև մահն. և խեղճ բազումք են. և բաց ի մահուանն՝ նաև պէսպէս հիւանդութիւնք գոն. են տունք՝ յորս չորս, են՝ յորս հինգ, մեռանօղք ի մէջ երկուց կամ երից կամ չորից աւուրց։ Գրեթէ իւրաքանչիւրում աւուր նորապէս չահիմք զմեզ և զամենայն բարեկամս մեր ի ձեռն ուժոյ աղօթից և պաղատանաց, թէպէտ նաև ի մէջ ոմանց բարեկամաց մերոց անկաւ մահն։ Նաև վերապատուելի Պօղոս Վ.ն ևս ըմպռնեցեալ եղև, անկաւ ի մահիճ ի Սամաթիա ի տան Պօյաճոցն, տնեցիք հանդերձ մանկբք փախեան յայլուր. միայն մնաց Եղիա Վ.ի քոյրն և փեսայն և պառաւ մայրն, կալով ի հեռուստ ի հին տանն. և Հայր Պօղոսն ի նորաշէն տանն եղեալ ի մահիճ, և վերապատուելի Պօղոս Վ. կոչեալ զմայրն իւր ծերունի առ ինքն, որպէս մերձ առ ինքն լիցի և ծառայիցէ։... Նաև զհրեայ բժիշկ մի կոչեալ էր, զի դարմանիցէր, եդեալ ի վերայ մահավիրին (որ էր ի յաճուկն) զեախու, զի կամ ծակիցէ, կամ փարատիցէ, որպէս յայժմ երևի թէ փարատի...։ Նաև ի մէջ տաճկաց ծածկապէս աւերութիւն քոյ. ասեն թէ մերձակայ ժամանակիս ֆէսատ մի ելանէ. խոշտանկէ զքրիստոնեայս։ Մեծ պարոնին վասն ասեն թէ բանավարութիւնն կորուսեալ է, զի մի պսակ գալոց է ի գլուխն, զի յոմանս պալատս շրջեալ, ի գիշերի յաներևութից քարկոծիւր պալատն, զբազում պահապանս եղեալ, ոչ կարաց վերահասու լինել թէ ուստի իցէ. վասն որոյ երկուցեալ՝ ի միոյն առ միւսն գնայր. և անդ ևս զնոյն զգացեալ, վասն որոյ զամենայն գէտս և

digitised by A.R.A.R.@

զմոգս կալեալ եդ ի բանտի։ Նաև զօրք սոցին ի յարևելս աւերեցեալք և կոտորեցեալք ասին, բայց թէ ուստի, ոչ լսի։ Նաև զերեզմանատեղ սուտ մարգարէին առեցեալ գոլ ասի։ Նաև ի Մարաց աշխարհն գլուխ մի բարձրացեալ խմբօք, աւերեալ և զերեալ զայն աշխարհն։ Եւ բազում նեղութիւն ունին անառօլցիք և արևելեանք ենթ տէրութեան սոցին եղեալքն։...

Գերյարգութեան քում, ծնամ պատրաստական ծառայ ամենայնի

Հայր Մխայէլ Վ. Սեբաստացի

1726 Սեպ. 1. ի Կոստանդնուպոլիս

գիր — 12

(Շարունակելի) Հ. Ղ. Տաշեան

ՈՒԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿ ԱՄՍԱԹԵՐԹԻՍ ԵՒ 1918-Ի "ԲԱԶՄԱՎԷՊ"Ը

Խմբագրութիւնս պատիւ ունի ծանուցանելու Հանրութեան, որ 1923-ի Յունուարը իր հետ կը բերէ "ԲԱԶՄԱՎԷՊ"ի գոյութեան ութսունեւրորդ տարին։

Այս առթիւ լոյս կը տեսնէ քիչ ատենէն առանձին պատկերազարդ հատորի մը մէջ և իր ընիկ տարազով՝ 1918-ի "ԲԱԶՄԱՎԷՊ"ը, որ պատերազմի ժամանակ Վենետկոյ մէկ բազմավտանգ լոպէին՝ ստիպուած էր դադրիլ ամբողջ տարի մը, լռած ըլլալով Ս. Ղազարու մամուլը։

Ուրեմն կ'ամբողջանայ սոյն թիւով անոր ութսունամեայ գործունէութեան մէջ ծնացած այդ կարևոր պակասը։

Բովանդակութիւնը պիտի ծանուցուի՝ այն ինչ աւարտի տպագրութիւնը։

ԱՌԱՆՁԻՆ բաժանորդագրութիւն պիտի բացուի այս հետաքրքրական և յոյժ կարևոր "ԲԱԶՄԱՎԷՊ"ին համար, ու պիտի առաքուի մի միայն անոնց՝ որոնք կը պատասխանեն մեր ազգին - զոր յաջորդիւ պիտի դնենք - դրկելով կանխիկ բաժնեգինը խմբագրութեանս հասցէին, որ է

Rédaction de la Revue «PAZMAVEB»

S. Lazare VENISE (Italie)

digitised by A.R.A.R.@